

KRIMINOLOGIYA VA JINOIY ODIL SUDLOV

2021/1-2

ILMIY-AMALIY JURNAL

TAHRIR HAY'ATI

Q. ABDURASULOVA

Toshkent davlat yuridik universiteti "Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga qarshi kurashish" kafedrasida professori, yuridik fanlar doktori – bosh muharrir

Y. KOLENKO

O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi Akademiyasi boshlig'i – bosh muharrir

N. SALAYEV

Toshkent davlat yuridik universiteti Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori, yuridik fanlar doktori, professor – bosh muharrir o'rinbosari

K. HAKIMOV

Toshkent davlat yuridik universiteti "Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga qarshi kurashish" kafedrasida mudiri, yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori – mas'ul muharrir

M. RUSTAMBAYEV

O'zbekiston Respublikasi Milliy gvardiya harbiy-texnik instituti boshlig'i, yuridik fanlar doktori, professor

A. OTAJONOV

Yuristlar malakasini oshirish markazi direktorining o'quv-uslubiy va ilmiy ishlar bo'yicha birinchi o'rinbosari, yuridik fanlar doktori, professor

B. PULATOV

O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi akademiyasi "Qonunchilik ijrosi ustidan nazoratni tashkil etish" kafedrasida professori, yuridik fanlar doktori

F. RAXIMOV

O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi akademiyasi "Prokurorlik faoliyatini tashkil etish va boshqarish" kafedrasida professori, yuridik fanlar doktori

B. UMIRZAKOV

O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi "Kriminologiya" kafedrasida katta o'qituvchisi, yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori

M. O'RAZALIYEV

Toshkent davlat yuridik universiteti "Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga qarshi kurashish" kafedrasida professori, yuridik fanlar doktori

I. ERGASHEV

Toshkent davlat yuridik universiteti Ilmiy boshqarma boshlig'i, yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori, dotsent

M. KURBANOV

Toshkent davlat yuridik universiteti "Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga qarshi kurashish" kafedrasida dotsent v.b., yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori

V. DAVLYATOV

Toshkent davlat yuridik universiteti "Sud, huquqni muhofaza qiluvchi organlar va advokatura" kafedrasida mudiri, yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori

D. BAZAROVA

Toshkent davlat yuridik universiteti "Jinoyat-protsessual huquqi" kafedrasida mudiri, yuridik fanlar nomzodi, professor

A. Baratov

Toshkent davlat yuridik universiteti "Kriminalistika va huquqiy ekspertiza" kafedrasida mudiri, yuridik fanlar nomzodi

G. TULAGANOVA

Toshkent davlat yuridik universiteti "Jinoyat-protsessual huquqi" kafedrasida professori, yuridik fanlar doktori

D. SUYUNOVA

Toshkent davlat yuridik universiteti "Jinoyat-protsessual huquqi" kafedrasida professor v.b., yuridik fanlar doktori

"Kriminologiya va jinoiy odil sudlov" ilmiy-amaliy jurnali O'zbekiston matbuot va axborot agentligida 2021-yil 18-martda 1160-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatidan o'tkazilgan.

Ushbu jurnal O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi Akademiyasi bilan hamkorlikda tashkil etilgan.

Mualliflik huquqlari Toshkent davlat yuridik universitetiga tegishli. Barcha huquqlar himoyalangan. Jurnal materiallaridan foydalanish, tarqatish va ko'paytirish muassis ruxsati bilan amalga oshiriladi.

Sotuvda kelishilgan narxda.

ISSN 2181-2179

© Toshkent davlat yuridik universiteti

MUNDARIJA

12.00.08 – JINOYAT HUQUQI. KRIMINOLOGIYA. JINOYAT-IJROIYA HUQUQI

Хакимов Рахимжон Расулжонович ИЛМИЙ ЁНДАШУВ – ЖИНОЯТЧИЛИККА ҚАРШИ КУРАШИШНИНГ МУҲИМ ОМИЛИ	5
Рустамбоев Мирзаюсуп Хакимович ОДАМ САВДОСИГА ҚАРШИ КУРАШ БЎЙИЧА ХОРИЖИЙ ДАВЛАТЛАР ТАЖРИБАСИ	13
Абдурасулова Қумринисо Раимқуловна КРИМИНОЛОГИЯ ФАНИНИНГ ДОЛЗАРБ ВАЗИФАЛАРИ	24
Камалова Дилдора Гайратовна ТАМОМ БЎЛМАГАН ЖИНОЯТЛАР УЧУН ЖАЗО ТАЙИНЛАШДА ИНДИВИДУАЛЛАШТИРИШ ПРИНЦИПИ	30
Ниёзова Саломат Сапаровна ОИЛАДАГИ ЖИНОЙИЙ ЗЎРАВОНЛИК ТУШУНЧАСИ ВА ТУРЛАРИ	39
Абзалова Хуршида Мирзиятовна РАЗРАБОТКА ЭФФЕКТИВНОЙ СТРАТЕГИИ ПРЕДУПРЕЖДЕНИЯ УБИЙСТВА НА ОСНОВЕ АНАЛИЗА ЛИЧНОСТИ УБИЙЦЫ	46
Ахмедова Гузалхон Уткуровна ВОПРОСЫ РЕСОЦИАЛИЗАЦИИ ЖЕНЩИН, ОСВОБОДИВШИХСЯ ИЗ МЕСТ ЛИШЕНИЯ СВОБОДЫ	63
Исмоилов Олимжон Юсупжон ўғли ЛАТЕНТ ЖИНОЯТЧИЛИКНИНГ: ТУШУНЧАСИ ВА УЛАРНИ ТАСНИФЛАШНИНГ ХУСУСИЯТЛАРИ	72
Махмудов Суннатжон Азим ўғли ЖАЗО ТАЙИНЛАШДА ҲИСОБГА ОЛИНАДИГАН ҲОЛАТЛАР ЖИНОЯТЛАРНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШ МЕЗОНЛАРИДАН БИРИ СИФАТИДА	79
Акбаралиева Мухайё Караматулло кизи СПОСОБЫ НАЗНАЧЕНИЯ БОЛЕЕ МЯГКОГО НАКАЗАНИЯ	90

12.00.09 – JINOYAT PROTSESSI. KRIMINALISTIKA, TEZKOR-QIDIRUV HUQUQ VA SUD EKSPERTIZASI

Базарова Дилдора Бахадировна К ВОПРОСУ ЭФФЕКТИВНОСТИ УГОЛОВНОГО ПРАВОСУДИЯ	95
Рузметов Ботиржон Хайитбаевич ПРОФИЛАКТИКА ПРЕСТУПЛЕНИЙ – КЛЮЧЕВАЯ ЗАДАЧА УГОЛОВНО-ПРОЦЕССУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА В СОВРЕМЕННОМ УЗБЕКИСТАНЕ	107
Каримов Бобуржон Зокиржонович ЖИНОЯТ ИШЛАРИНИ ТЕРГОВ ҚИЛИШДА РАҚАМЛИ ДАЛИЛЛАР БИЛАН ИШЛАШНИНГ ЎЗИГА ХОС ЖИХАТЛАРИ	117
Хамидов Бахтиёржон Хамидович ЭЛЕКТРОН ЁХУД РАҚАМЛИ ДАЛИЛЛАРГА ОИД УМУМНАЗАРИЙ МАСАЛАЛАР: МУАММО ВА ЕЧИМ	127
Ниязов Максуд Кадамович ПРОБЛЕМЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ОБОСНОВАННОСТИ ПРИ ПРИМЕНЕНИИ МЕРЫ ПРЕСЕЧЕНИЯ В ВИДЕ ЗАКЛЮЧЕНИЯ ПОД СТРАЖУ	146

12.00.14 – HUQUQBUZARLIKLAR PROFILAKTIKASI. JAMDAT XAVFSIZLIGINI TA'MINLASH. PROBATSIIYA FAOLIYATI

Тулаганова Гулчехра Захитовна, Қодиралиев Саддам Бахтиёржон ўғли ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАР ПРОФИЛАКТИКАСИ ВА УШБУ ФАОЛИЯТНИ МУВОФИҚЛАШТИРИШ	154
Абдуллаева Дилфуза Саидазимовна ОИЛА-ТУРМУШ МУНОСАБАТЛАРИДАГИ ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАРНИНГ ПРОФИЛАКТИКАСИ	164
Рахмонова Дилдора Мирзакаримовна ДЕВИАНТ ХУЛҚ-АТВОРЛИ ФУҚАРОЛАР БИЛАН МУЛОҚОТ ҚИЛИШ ТЕХНИКАСИ (ЮНУСОБОД ТУМАНИ ПРОФИЛАКТИКА ИНСПЕКТОРЛАРИНИНГ ФАОЛИЯТИ МИСОЛИДА)	171
Хамрақулов Шавкатжон Салимович ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАР ПРОФИЛАКТИКАСИ ФАОЛИЯТИГА ДОИР ХОРИЖИЙ ДАВЛАТЛАР ТАЖРИБАСИ	179
Эшмуродов Элбек ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАР ПРОФИЛАКТИКАСИ: МИЛЛИЙ ВА ХОРИЖИЙ ТАЖРИБА	189

ОИЛА-ТУРМУШ МУНОСАБАТЛАРИДАГИ ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАРНИНГ ПРОФИЛАКТИКАСИ

Абдуллаева Дилфуза Саидазимовна,
Тошкент давлат юридик университетининг
Ихтисослаштирилган филиали
“Хусусий-ҳуқуқий фанлар кафедраси” мудири в.б.,
dilfuza.abdullayeva@yandex.ru

Аннотация. Мақолада Ўзбекистонда ҳуқуқбузарликлар профилактикаси сиёсатида, унинг мазмун-моҳиятини ўзида акс эттирувчи норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни оила муносабатларидаги роли ва ҳуқуқбузарликлар профилактикасини амалга ошириш бўйича мамлакатимизда олиб борилаётган кенг қамровли ишлар ҳақида алоҳида тўхталиб ўтилган. Илмий мақолада профилактика инспекторларининг фуқароларни ўзини ўзи бошқариш органлари билан ўзаро ҳамкорлиги ва уларнинг оила муносабатларидаги ўрни таҳлил қилинган. Хусусан, оилада содир этилаётган ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш самарадорлигини оширишда олиб борилаётган ишлар хусусида тўхталган. Шунингдек, ҳуқуқбузарлик профилактикасини амалга оширувчи ходимларнинг хизмат вазифалари ва уларнинг ваколатлари кўриб чиқилган. Хусусан, профилактика ишлари элементларидан бири сифатида профилактика инспекторларининг оила муносабатларидаги роли ва алоҳида ваколатлари кўриб чиқилади. Оила муносабатларидаги ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш бўйича ҳамда кўриб чиқилаётган муаммо билан боғлиқ бўладиган давлат органлари тизимида ихтисослаштирилган бўлинмаларни яратиш мумкинлиги кўрсатиб ўтилган. Мазкур мақолада бир қанча ҳуқуқшунос олимларнинг ҳуқуқбузарликлар профилактикаси бўйича қарашлари ҳам ўз ифодасини топган. Бундан ташқари, ривожланган мамлакатларда оила муносабатлари билан боғлиқ бўлган ҳуқуқбузарликлар профилактикаси қандай амалга оширилиши хусусида тўхталиб ўтилган.

Калит сўзлар: ҳуқуқбузарлик, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси, профилактика, профилактика инспектори, оила, вояга етмаганлар, оила муносабатлари.

ПРОФИЛАКТИКА ПРАВОНАРУШЕНИЙ В СЕМЕЙНО-БРАЧНЫХ ОТНОШЕНИЯХ

Абдуллаева Дилфуза Саидазимовна,
и.о. заведующей кафедрой "Частноправовые дисциплины"
Специализированного филиала
Ташкентского государственного юридического университета

Аннотация. В научной статье акцентируется внимание на роли нормативных правовых актов в семейных отношениях и широкомасштабной работе, проводимой по реализации политики, направленной на профилактику правонарушений в Узбекистане, что отражает ее сущность. В научной статье проанализировано взаимодействие инспекторов профилактики с органами самоуправления граждан и их роль в семейных отношениях. В частности, речь идет о работе по повышению эффективности

профилактики правонарушений, совершаемых в семье. Рассмотрены также должностные обязанности сотрудников, осуществляющих профилирование правонарушений, и их полномочия. В частности, в качестве одного из элементов профилактической работы рассматриваются роль и особые полномочия инспекторов по профилактике в семейных отношениях. Указана возможность создания в системе государственных органов специализированных подразделений по предупреждению правонарушений в семейно-брачных отношениях и в связи с рассматриваемой проблемой. В данной статье отражены взгляды ряда ученых-правоведов на профилактику правонарушений. Кроме того, речь идет о том, как в развитых странах осуществляется профилактика правонарушений, связанных с семейными отношениями.

Ключевые слова: правонарушения, профилактика правонарушений, профилактика, инспектор по профилактике, семья, несовершеннолетние, семейные отношения.

PREVENTION OF FAMILY OFFENSES

Abdullaeva Dilfuza Saidazimovna

Acting Head of the Department "Private Law Disciplines"
Specialized Branch of Tashkent State University of Law

Abstract. *The scientific article focuses on the role of normative legal acts in family relations and the large-scale work carried out to implement the policy aimed at the prevention of offenses in Uzbekistan, which reflects its essence. The article analyzes the interaction of peace officers with the self-government bodies of citizens and their role in family relations. In particular, it deals with the work to improve the effectiveness of the prevention of offenses committed in the family. This article also considers the official duties of employees who perform profiling of offenses, and their powers. Specifically, the role and special powers of in family relations are considered as one of the elements of preventive work. It indicates the possibility of creating specialized units in the system of state bodies to prevent family offenses and in connection with the problem under consideration. This article reflects the views of several legal scholars on the prevention of offenses. In addition, there is a discussion about how family offense prevention is performed in developed countries.*

Keywords: offenses, prevention of offenses, prevention, peace officers, family, minors, family relations.

Жамиятда ҳуқуқбузарликларнинг барвақт олдини олишнинг таъсирчан тизимини яратиш, жамиятда ҳуқуқий маданиятни юксалтириш, фуқароларга қонунга ҳурмат ва қонун бузилишининг ҳар қандай кўринишига муросасизлик муносабатини сингдириш, профилактик ишларни мувофиқлаштириш, ҳуқуқбузарликлар профилактикасининг замонавий ташкилий-ҳуқуқий механизмларини жорий этиш бўйича қонунчилик нормалари ва уларни қўллаш амалиёти билан боғлиқ муаммоларнинг илмий ечимини топиш долзарб ҳисобланади.

Ўзбекистонда шаклланган ҳуқуқбузарликлар профилактикаси миллий тизими, яъни ҳуқуқбузарликлар профилактикаси сиёсатига унинг мазмун-моҳиятини ўзида акс эттирувчи норматив-ҳуқуқий ҳужжатларга, шунингдек, уларнинг ҳаётда амалга оширилиши ва қўлланилишини таъминловчи орган ва муассасалар фаолиятига бевосита ўзбек халқининг юксак маънавиятини ўзида акс эттирувчи инсоний туйғулар, фазилатлар, буюк аждодлар мерослари, оила қадриятлари ҳақидаги ғоялар

сингдирилган. Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари ижтимоий соҳадаги ваколатлари манзилли ижтимоий ҳимояни амалга ошириш, кўмакка муҳтож оилаларга моддий ёрдам бериш, ногиронларни ижтимоий ҳимоя қилиш, фуқаролар соғлиғини сақлаш ва бошқа муҳим йўналишларда амалга оширилмоқда [1].

2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясида жиноятчиликка қарши курашиш ва ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш борасидаги фаолиятни мувофиқлаштириш, диний экстремизм, терроризм ва уюшган жиноятчиликнинг бошқа шакллариغا қарши курашиш бўйича ташкилий-амалий чораларни кучайтириш, коррупцияга қарши курашишнинг ташкилий-ҳуқуқий механизмларини такомиллаштириш ва самарадорлигини ошириш, аҳолининг ҳуқуқий маданияти ва онгини юксалтириш, бу борада давлат тузилмаларининг фуқаролик жамияти институтлари, оммавий ахборот воситалари билан ўзаро самарали ҳамкорлигини ташкил этиш билан боғлиқ аниқ вазифалар белгиланган.

Бугунги кунда жамоат тузилмалари томонидан ҳуқуқбузарлик ва жиноятчиликнинг олдини олиш, айниқса, уларнинг барвақт профилактикасини таъминлаш, оилада содир этилиши мумкин бўлган ҳуқуқбузарлик ва жиноятларнинг олдини олиш, маъмурий ҳудудда яшовчи ноқобил ва жанжалкаш оилаларни аниқлаш, ундаги ижтимоий-руҳий муҳитни соғломлаштириш, салбий хулқ-атворга эга бўлган шахсларда жамиятга нисбатан ижобий дунёқарашни шакллантириш ва улар томонидан ҳуқуқбузарликлар содир этилишининг олдини олишни таъминлаш борасида сезиларли даражада ишлар ташкил этилмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев жамиятда адолатни қарор топтириш масаласини қуйидагича изоҳлайди: “Қонун талабларини бажармаётган раҳбар ва мансабдор шахсларни нафақат маъмурий, балки жинойий жавобгарликка тортиш зарур, деб ҳисоблайман. Халқ давлат идораларига эмас, давлат идоралари халқимизга хизмат қилиши керак ва бу ҳақиқатни, аввало, барча бўғиндаги раҳбарлар яхши тушуниб олиши зарур” [2]. Давлатимиз раҳбари жамиятда адолатни қарор топтиришда ҳуқуқбузарлик ҳолатларининг олдини олишга алоҳида эътибор қаратиб, унда ҳуқуқий маърифат, маҳалла ва участка профилактика инспекторларининг фаолиятини самарали ташкил этишни устувор вазифа сифатида белгилайди.

Қ.А. Сайткуловнинг фикрига кўра, жамиятда жамоат тартибини сақлаш ва фуқаролар хавфсизлигини таъминлаш, жиноятчиликка қарши курашиш, ҳуқуқбузарликлар профилактикасини ташкил этиш ҳуқуқни муҳофаза қилиш идоралари зиммасига юклатилган асосий ҳамда долзарб вазифалардан биридир. Мазкур вазифаларни амалга оширишда ҳуқуқни муҳофаза қилувчи бошқа органлар билан бир қаторда, ички ишлар органларининг ҳам муносиб ҳиссаси бор. Бугунги кунда ички ишлар органларининг профилактика хизматлари ҳуқуқбузарликлар профилактикасини амалга оширишга ваколатли субъектлардан бири бўлиб, ўз фаолияти жараёнида ҳуқуқ-тартиботни сақлаш ҳамда мустаҳкамлаш, ҳуқуқбузарликларни аниқлаш, уларга барҳам бериш, шунингдек, ҳуқуқбузарликлар содир этилишининг сабабларини ва уларга имкон бераётган шарт-шароитларни аниқлаш, бартараф этиш мақсадида қўлланиладиган ҳуқуқбузарликлар профилактикаси чора-тадбирларини амалга оширишда бевосита давлат ва нодавлат ташкилотлари, жамоат ташкилотлари, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, аниқроқ айтганда, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари билан ҳамкорлик қилади [3].

Шунингдек, А. Муродовнинг фикрига кўра, ҳуқуқбузарликларнинг барвақт профилактикаси – инсонларни бошқаларнинг ҳуқуқ, эркинлик ва қонуний манфаатларини ҳурмат қилиш, одоб-ахлоқ қоидаларига, Конституция ва қонунларга риоя этиш руҳида тарбиялаш, жамият (оила, жамоа, ҳудуд, соҳа)даги ижтимоий-руҳий муҳитни соғломлаштириш, одамларда ғайриижтимоий хулқ-атвор ва ҳуқуқбузарлик содир этишга ёхуд унинг жабрланувчиси бўлишга мойиллик шаклланишининг олдини олишга қаратилган тарбиявий, маънавий-маърифий, ҳуқуқий, психологик, ижтимоий-иқтисодий ва огоҳлантирувчи профилактик чора-тадбирларни амалга ошириш жараёни, деб хулоса берган [4].

Ривожланган давлатларнинг оила муносабатлари билан боғлиқ ҳуқуқбузарликлар профилактикаси амалиётига назар соладиган бўлсак, бир қатор мамлакатларда оила судлари мавжуд бўлиб, оила ва болалар билан боғлиқ барча масалалар билан шуғулланади.

Масалан, Польшада 1982 йилдан буён шундай судлар фаолият кўрсатиб, жиноят содир этган вояга етмаганларга, жинойий муҳит таъсири остида бўлган ва жиноят содир этишга қодир ўсмирларга нисбатан ишларни кўриб чиқади. Амалиёт шуни кўрсатадики, кўпгина давлатларда оилавий судлар жуда самарали ҳисобланади. Улар оила ва болалар билан боғлиқ масалаларнинг барчасини кўриб чиқади. Оилавий судларнинг афзаллиги шундаки, уларда нафақат чуқур касбий билимга, балки бу соҳада тажрибага эга бўлган ҳуқуқшунослар, психологлар, ўқитувчилар, социологлар ҳам ишлашади [5].

АҚШда эса аксарият штатларда оилавий муносабатлар соҳасидаги ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишнинг жуда самарали усули мавжуд бўлиб, маъмурий-ҳуқуқий воситаси сифатида “Маиший (оилавий) муносабатларнинг ҳимоя ордери” деб аталади. Ушбу ордер суд томонидан уйдаги зўравонлик ҳаракатини содир этган шахсга нисбатан чиқарилади. Ордернинг моҳияти шундаки, суд қарори асосида бу шахс 100 метрдан яқинроқ оила аъзосига (кўпинча турмуш ўртоғи ёки собиқ турмуш ўртоғига) яқинлашиши мумкин эмас. Шунингдек, қўнғироқ қилиш ёки безовта қилиши мумкин эмас. Агарда бу шахс ордер талабларини бузадиган бўлса жинойий жавобгарликка тортилиши мумкин. Шунингдек, болалари билан мулоқот қилиши алоҳида суд назоратида бўлиши мумкин [6].

Ўзбекистон Республикасининг “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида”ги 2014 йил 14 майдаги Қонунига кўра, **ҳуқуқбузарликлар профилактикаси** – ҳуқуқ-тартиботни сақлаш ҳамда мустаҳкамлаш, ҳуқуқбузарликларни аниқлаш, уларга барҳам бериш, шунингдек, ҳуқуқбузарликларнинг содир этилиши сабабларини ва уларга имкон бераётган шарт-шароитларни аниқлаш, бартараф этиш мақсадида қўлланиладиган ҳуқуқбузарликлар умумий, махсус, яқка тартибдаги ва виктимологик профилактикасининг ҳуқуқий, ижтимоий, ташкилий ва бошқа чора-тадбирлари тизими [7] эканлиги белгиланган.

Шунингдек, ушбу Қонунга асосан, профилактика инспекторлари фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари билан ҳамкорликда оила масалаларида қуйидаги чора-тадбирларни амалга оширади:

- йигит ва қизларни оила қуришга руҳий-маънавий жиҳатдан тайёрлашга кўмаклашиш, оилавий ажралишларнинг олдини олиш бўйича тарғибот ишларини ташкил этиш, оиланинг муқаддаслиги ва жамиятнинг асосий бўғини эканлигини ёшлар онгига сингдиришга қаратилган ташвиқот ишларини амалга ошириш;

- эр-хотин, қайнона ва келин, яқин қариндошлар, қўни-қўшнилар ўртасидаги низо-ларни бартараф этиш, бузилган муносабатларни тиклашга доир амалий чоралар қўриш;

- миллий қадриятларимизга зид ҳолда мунтазам равишда нотинч яшаётган, қўни-қўшничилик муносабатлари ҳамда маҳалладаги осойишталикнинг бузилишига сабабчи бўлаётган оилаларни, турли ножўя хатти-ҳаракатларнинг олдини олиш мақсадида оилаларнинг турмуш тарзи ва муҳитини ўрганиб, маънавий муҳитга салбий таъсир кўрсатувчи омилларга барҳам бериш чора-тадбирлари амалга оширилишини ташкил этиш;

- алкоголь ва тамаки маҳсулотларини, гиёҳвандлик воситаларини истеъмол қилишнинг зарари тўғрисидаги билимларни тарғиб қилишга доир профилактика тадбирларини амалга ошириш;

- ички ишлар органларининг профилактик ҳисобида турган, айниқса илгари судланган, оилада ва турмушда мунтазам равишда ҳуқуқбузарликларга йўл қўювчи, турли ёт ғоялар таъсирига тушиб қолган шахслар билан профилактика ишлари олиб боришда иштирок этиш;

- намунали оилалар, уларда фарзанд тарбияси, оила аъзолари ўртасидаги ибратли муносабатларни омалаштириш;

- вояга етмаганлар ва ёшларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини таъминлаш;

- вояга етмаганлар ва ёшларнинг ҳудудда маънавий-маърифий, тарбиявий, ижтимоий, экологик ишларнинг амалга оширилишидаги ижтимоий фаоллигини янада ошириш;

- вояга етмаганлар ва ёшлар ўртасида назоратсизлик, қаровсизлик, ҳуқуқбузарлик ва бошқа ғайриижтимоий хатти-ҳаракатларнинг, оммавий маданият салбий таъсирларининг олдини олиш ҳамда бунга имкон туғдирувчи сабаблар ва шароитларни аниқлаш ҳамда бартараф этиш чора-тадбирларини амалга ошириш;

- вояга етмаганлар ва ёшларни миллий қадриятларимиз, тарихий-маънавий меросимизга ҳурмат ва садоқат руҳида тарбиялашга фаол кўмаклашиш ва бошқалар.

Бундан ташқари, вояга етмаганларни ва ижтимоий жиҳатдан хавfli аҳволдаги оилаларни; таълим муассасаларида машғулотларга узрли сабабсиз мунтазам бормайдиган вояга етмаганларни, шунингдек, давлат ва жамоатчилик ёрдамига муҳтож бўлган бошқа вояга етмаганларни аниқлайдилар ва ҳисобга қўядилар [8].

Дарҳақиқат, ҳар қандай вояга етмаган оилада тарбияланади ва у инсон бўлиб шаклланишида оиланинг роли беқиёсдир. Шу боисдан профилактика (катта) инспектори фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари билан ҳамкорликдаги ишларини ташкил этиш ва амалга оширишда оилалар билан ишлаш жараёнига алоҳида эътибор қаратишлари муҳим аҳамият касб этади.

Шу боисдан оилаларда муҳитни ўрганиш ҳамда мавжуд муаммоларини бартараф этишда профилактика (катта) инспекторининг фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари билан ҳамкорлигининг имкониятлари кенгроқ.

Жамиятдаги ижтимоий муносабатлар қанчалик соғлом бўлса, кичик муҳитда шахснинг маънавий шаклланишига таъсир қилувчи салбий шароитлар шунчалик кам бўлади. Шу билан бирга, кичик муҳит қанча ижобий омилларга бой бўлса, жамият шунча соғлом бўлади ва тараққий этади. Шахс маънавиятининг ижобий ёки салбий шаклланишида кичик муҳит, яъни оила, мактаб, меҳнат жамоаси, маҳалла энг муҳим ўрин тутуди, чунки улар жамиятда мавжуд салбий жараёнлар, воқеалар, омилларнинг шахсга таъсир қилишнинг олдини олиш, уларни кучсизлантириш, ҳатто тозалаб ўтказиш имкониятларига эга [9].

Таҳлилларга эътибор берадиган бўлсак, оилалардаги нотинчлик, низоларнинг ўз вақтида ҳал этилмаслиги, маҳалла фаоллари ва кенг жамоатчиликнинг эътиборидан четда қолганлиги оқибатида ўта оғир жиноятлар содир этилмоқда. Жумладан, 2020 йил 6 ойи давомида қайд этилган қотиллик жиноятларининг ҳар учинчиси, оғир тан жароҳати етказиш жиноятининг 20,5 фоизи оила-турмуш муносабатлари доирасида содир этилган. Оилавий низоларга ўз вақтида барҳам берилмаганлиги натижасида оила-турмуш муносабатлари доирасида 5 минг 940 ҳуқуқбузарлик содир этилган. Мамлакатимиз бўйича 10 минг 192 оилада ҳуқуқбузарлик келтириб чиқариши мумкин бўлган турли оила-турмуш муносабатлари доирасидаги муаммолар мавжуд. Шундан 4 минг 840 таси нотинч оила ҳисобланади [10].

Шу билан бирга, оилавий низоларга ўз вақтида барҳам берилмаганлиги оқибатида 5 940 та оила-турмуш муносабатлари доирасидаги ҳуқуқбузарликлар содир этилиб, уларнинг аксарияти, яъни 52,6 фоизи (3 123 таси) Тошкент, Бухоро, Навоий ва Фарғона вилоятлари ҳиссасига тўғри келади.

Хусусан, оила-турмуш доирасида тазйиққа учраган хотин-қизларнинг 2 776 нафарига “ҳимоя ордери” берилган [11].

Оила ва никоҳ муносабатларини янада мустаҳкамлаш борасида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 18 февралдаги “Жамиятда ижтимоий-маънавий муҳитни соғломлаштириш, маҳалла институтини янада қўллаб-қувватлаш ҳамда оила ва хотин-қизлар билан ишлаш тизимини янги даражага олиб чиқиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-5938-сон Фармони ҳамда 2020 йил 18 февралдаги “Ўзбекистон Республикаси Маҳалла ва оилани қўллаб-қувватлаш вазирлиги фаолиятини ташкил этиш тўғрисида”ги қарорининг қабул қилинганлиги ҳам мазкур соҳадаги ислохотларни янги босқичга кўтарувчи муҳим қадам бўлди.

Шуни алоҳида таъкидлаб ўтиш жоизки, Фармонда шу ҳудудга бириктирилган профилактика (катта) инспекторлари маҳалла фуқаролар йиғини раисининг ҳуқуқ-тартибот масалалари бўйича ўринбосари лавозимига тенглаштирилди. Бу тартиб, ўз навбатида, профилактика (катта) инспекторларининг фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари билан ҳамкорлигини янада мустаҳкамлашга хизмат қилади.

Оила муносабатлари соҳасида содир этиладиган ҳуқуқбузарликларга асосан ҳаёти ва соғлиғига, шахсий эркинлигига, шаънига путур етказувчи, яқин қариндошлар ҳамда оила ўртасидаги кескин низолар ҳисобланади. Шунингдек, оила муносабатларидан криминоген вазиятларни келтириб чиқарувчи ҳолатлардан бири бу ичкиликбозлик билан боғлиқ бўлган ҳуқуқбузарликлар ҳисобланади. Бунда шахс ўзини англай олмайди, ўз-ўзини назорат қилишнинг заифлашиши ёки йўқолиши оқибатида оила аъзоларига нисбатан шафқатсизлик, қўполлик ва тажовузкорлиги оқибатида ҳуқуқбузарлик содир этади.

Оилавий муносабатлар соҳасидаги ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш методикаси сифатида тарбиявий аҳамиятга эга бўлган турли хилдаги тадбирлар ўтказиш ҳам асосий омиллардан бири, деб ҳисобласак бўлади. Таъкидлаш жоизки, фуқароларнинг яшаш жойида махсус тарбиявий ва ҳуқуқий онгни шакллантиришга қаратилган бошқа чора-тадбирларни амалга ошириш орқали оила муносабатлари билан боғлиқ бўлган ҳуқуқбузарликларнинг олди олинади.

Бундан ташқари, оила муносабатларида ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш бўйича самарали чора-тадбирлар кўриш орқали оилалардаги вазиятни нормаллаштиришга хизмат қилади. Бунда барча манфаатдор ташкилотларни, жумладан, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар ходимлари, сиёсий партиялар аъзолари, таълим, соғлиқни сақлаш,

madaniyat va ommaвий axborot vositalari bilan birgalikda “Tinch oila” aksiyasi ўtkazilishi mumkin.

Ҳуқуқбузарликлар ўз-ўзидан содир этилмайди. Асосий масала ҳуқуқбузарликларнинг оқибатлари билан курашиш эмас, балки барвақт олдини олиш, содир этишга имкон берган сабаб ва шарт-шароитларни ўз вақтида бартараф этишдан иборатдир.

Юқоридагилардан келиб чиқиб, оила муносабатларидан келиб чиқадиган низоларнинг олдини олиш билан боғлиқ бўлган профилактик ишлар доимий равишда амалга оширилса, бир қанча оилавий низолар ҳамда ҳуқуқбузарликларнинг олди олинади.

Шунингдек, профилактика инспекторларининг ҳуқуқбузарликлар профилактикаси йўналишида ҳамкорликдаги фаолиятининг салмоғи шунчалик кенг бўлиб, ушбу соҳадаги ишларни мунтазам такомиллаштирилишини талаб этади.

REFERENCES

1. Ruziev Z.R. Fuqarolar ўzini ўzi boshqarish organlarining vakolatlari (konstitucijavij-хуқуқий тахлил). Aftoref. jurid. fan. dok. [Powers of citizens' self-government bodies (constitutional-legal analysis). Abstract Doctor of Law]. Tashkent, 2016, p. 17.

2. Қонун ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash – jurт taraққijoti va halk farovonligining garovi. Ўzbekiston Respublikasining sajlangan Prezidenti Shavkat Mirzijoevning Ўzbekiston Respublikasi Konstitucijasi қабул қilinganining [The rule of law and the protection of human interests are the key to the development of the country and the well-being of the people. The adoption of the Constitution of the Republic of Uzbekistan by the President-elect of the Republic of Uzbekistan Shavkat Mirziyoyev Speech at the 24th Anniversary Ceremony]. Halk sўzi gazetasi – People's Word newspaper, December 8, 2016.

3. Saitqulov Қ.А. Ichki ishlar organlari profilaktika hizmatlarining fuqarolik zhamijati institutlari bilan хамkorligini tashkil jetish. Ўқув-амалий қўлланма [Organization of cooperation of law enforcement agencies with civil society institutions. Textbook] Doctor of Law, prof. Edited by I. Ismailov. Tashkent, Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan, 2015, 123 p.

4. Bakaev A.A. Sistema profilaktiki pravonarushenij nesovershennoletnih. Ўқув қўлланма [Juvenile delinquency prevention system]. Moscow, Logos, 2004, p. 175.

5. Kardashevskij V.V. Aktual'nye voprosy primenenija mezhdunarodnogo opyta administrativno-pravovogo regulirovanija profilaktiki i presechenija pravonarushenij v sfere semejno-bytovyh otnoshenij [Topical issues of application of international experience of administrative and legal regulation of prevention and suppression of offenses in the field of family and domestic relations]. Vestnik Moskovskogo universiteta MVD Rossii – Bulletin of the Moscow University of the Ministry of Internal Affairs of Russia. 2016, no. 7, p. 149.

6. Murodov A.Sh. Ichki ishlar organlarining oiladagi zъravonlik bilan bo'liқ хуқуқбузарликлар profilaktikasini takomillastirish. Avtoreferat [Improving the prevention of domestic violence by law enforcement agencies. Abstract]. 2017. Available at: <http://www.ziyonet.uz/uploads/books.pdf/>.

7. Қodirov Je. Joshlar zhinojatchiligining oldini olish masalalari. Risola [Issues of prevention of youth crime. Brochure]. Tashkent, Republican Center for Spiritual Propaganda, Tashkent State University of Law, 2017, p. 4.

8. Ismailov I., Mirazov D.M., Muhtorov Zh.S. Хуқуқбузарliklarning sabab va sharoitlarini aniqlash, taхлил qilish va bartaraf jetish. Ўқув қўлланма [Identify, analyze and eliminate the causes and conditions of violations. Textbook]. Under the general editorship of O.H. Mukhamedov.